

Дмитро Шунта

## РІДНА ПІСНЯ В РІДНІМ КРАЇ

До 390-річчя Марусі Чурай

Найбільш імовірною датою народження Марусі Чурай називають 1625 рік, відтак – 2015-го виповнюється 390 років цій унікальній українці, пісня якої лунає у віках, невмируща, як сама душа. Про Чураївну написано чимало, але мені пригадується Симферополь 1963 року, коли Іван Хоменко створив драматичну поему «Марина Чурай», поставлену Кримським українським музично-драматичним театром.

У цій розвідці мова піде про історико-літературний чи то, швидше, видавничий казус, засвідчений виданнями «Струни серця» (К., 1959) та «Дівчина з легенди – Маруся Чурай» (К., 1967). Нас зацікавили так звані абордажні випадки в оприлюдненні деяких творів, авторство яких мимоволі приписується кільком авторам. Справа в тому, що в названих виданнях текст народної пісні «Летить галка через балку» приписується в одному випадку Тарасові Шевченку (у «Струнах серця»), а в другому – Марусі Чурай. На перший погляд, ситуація тривіальна, легко пояснювана, а головне, вже істотно віддалена в часі – то чи варто до неї повертатися, тим більше, що сучасні академічні видання її не засвідчують. Підставою для позитивної відповіді тут є необхідність уважного, небайдужого та водночас критичного ставлення до інтерпретації культурної спадщини нашого народу. Цікавою ця ситуація видається і з точки зору поширення «авторитету Шевченка» на українську культуру як таку. Симптоматично, що звернення до Інтернет-ресурсів засвідчує сталість ситуації кінця 50–60-х рр. ХХ ст.: текст приписується то Шевченкові, то Марусі Чурай. До того ж показовим є те, що більш солідні дослідники (Людмила Лабович, Софія Грица) схильні віддавати перевагу Шевченкові – від стереотипів відійти таки дуже важко.

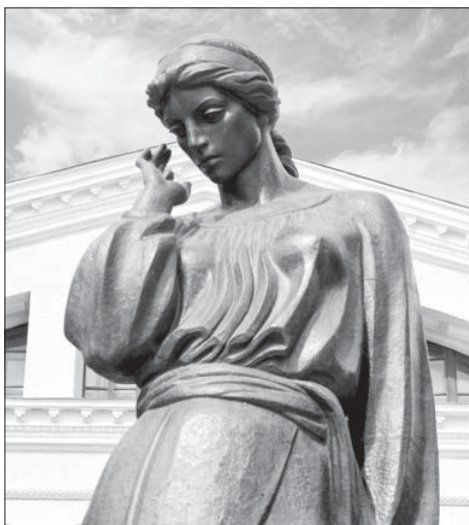
Загалом проблема авторства того чи того твору інколи виявляється не такою простою, як це може видатися на перший погляд навіть

в умовах уже доволі розвинутої авторської свідомості. У нашому випадку ситуація ускладнюється добою романтизму, коли зв'язок літератури з фольклором був настільки міцним, що взаємоперехід авторських і фольклорних творів був органічним, а стилізація сприймалася як цілком належне явище. Більше того, спостерігався виразний мотивний перегук і у творчості окремих авторів. Так, дослідники, розглядаючи ранній романтизм Т. Шевченка, звертають увагу на творчі перегуки молодого Кобзаря з віршами Л. Боровиковського «Дніпр», «Бандурист», «Журба», написаними в 1830–1831 рр.

На нашу думку, до сьогодні залишається непоміченою, умовно кажучи,

абордажна творчість, до якої можна б віднести тандемну працю, коли твори продукують два чи й більше співавторів, а також – пародії, епіграми, послання певному адресатові, присвяти конкретним особам, у пісенному чи музичному мистецтві, коли автором музики є композитор, а автором тексту пісні або лібрето – інша особа тощо. Також до абордажної творчості слід віднести твори-перелицювання, твори епігонські, плагіат чи й видані книги у вигляді алігатора. Привертає до себе увагу ще один вид абордажної творчості – це пісні й думи, які стали народними після втрати імені авторів: «Місяць на небі, зіроньки сяють», «Скажи, нащо тебе я любила», «Тихо в вечірнім промінні», «Бабусю рідненька», «Не питай, чого в мене заплакані очі», «Дівчино кохана, здорова була», «Вечір надворі» тощо («Струни серця». К., 1959, с. 103–114).

Саме в цьому виданні на сс. 154–155 поданий народний варіант пісні «Летить галка через балку», авторство якої, як зазначено на с. 144, належить Тарасові Шевченку. Ця українська народна пісня про кохання й нині популярна, як і пісня «Ой у лузі та ще й при березі червона калина», з якою вона виразно перегукується.



Ім'я нашого Генія в цьому випадку, до речі, не потребує жодної апологетики. Але цей випадок – особливий. Через вісім років у тому ж видавництві з'явилася книга «Дівчина з легенди – Маруся Чурай». (К., 1967), у якій на сс. 44–45 видрукований текст пісні «Летить галка через балку» як такої, що її створила легендарна українська поетка – Маруся Чурай, дочка урядника Полтавського охочекомонного козацького полку Гордія Чурая, котрий брав участь у бойових походах на чолі з гетьманом Павлюком (Бутом), разом із ним у бою під Кумейками (1637) потрапив у полон до коронного гетьмана М. Потоцького, згодом полонених було страчено у Варшаві.

Розквіт таланту Марусі Чураївни припадає на роки Хмельниччини, коли поетка могла, крім суто козацьких пісень (мабуть, найвідоміша з них «Засвіт встали козаченьки»), створити й низку ліричних, а отже, могла бути й автором пісні «Летить галка через балку», яку й подано на сс. 44–45 і 132. Зіставлення варіантів цієї пісні унаочнює певні розходження в текстах:

### І варіант

Летить галка через балку  
Та й, летючи, кряче.  
Молодая дівчинонька  
Ходить гаєм, плаче.

Не пускає її мати  
Рано до криниці,  
Ні жита жать, ні льону брать,  
Ні на вечорниці.

Раз увечері пізенько,  
Як мати заснула,  
Вийшла слухать соловейка,  
Мов зроду не чула.

Вийшла, стала під вербою  
Та й дивиться в воду:  
Тяжко, мати, важко, мати,  
Нащо дала вроду?

Дала, мати, чорні брови,  
Дала карі очі,  
Усе дала, усе дала,  
Долі дати не хочеш.

(Народний варіант,  
приписаний Тарасові Шевченку)

### II варіант

Летить галка через балку,  
Літаючи кряче...  
Молодая дівчинонька  
Ходить гаєм, плаче.

«Не пускає мене мати  
Вранці до криниці,  
Ні жита жать, ні льону брать,  
Ні на вечорниці.

Пусти ж мене, моя мати,  
В ліски по горішки,  
Чи не найду щастя-долі  
Я собі хоч трішки!»

«Не пушу ж я, дитя моє,  
В ліски по горішки,  
Бо вже мені надоїли  
Хлоп'ячі насмішки!»

Вчора звечора пізенько,  
Як мати заснула,  
Вийшла слухать соловейка,  
Мов зроду не чула.

Вийшла, стала над річкою  
Та й дивлюся в воду...  
«Тяжко, мати, важко, мати!  
Нащо дала вроду?»

Змалювала біле личко  
І чорнії брови,  
Та не дала мені, мати,  
Ні щастя, ні долі.

Було б тобі, моя мати,  
Цих брів не давати,  
Лучче б тобі, моя мати,  
Щастя й долю дати.

(Народний варіант,  
приписаний Марусі Чурай)

Як бачимо, останні чотири рядки другого варіанта повністю збігаються із закінченням пісні «Ой у лузі та ще й при березі червона калина», крім того, в тексті є вставка (строфи третя й четверта), що істотно на зміст не впливає.

Видання «Струни серця», як зазначено на с. 4, здійснене під загальним наглядом Андрія Малишка і Платона Майбороди, які з цілковитою відповідальністю благословили до видання пісню «Летить галка через балку» (народний варіант) як твір самого Тараса Шевченка.

До видання ж «Дівчина з легенди – Маруся Чурай» безпосередньо мав стосунок, написавши «Переднє слово», також знавець української пісні Михайло Стельмах. Цілком імовірно, що варіанти цієї відомої пісні могли з'явитися й після її оприлюднення Т. Шевченком, як і ще раніше – після її створення Марусею Чурай: тепер це довести неможливо.

Збірка «Дівчина з легенди...» побачила світ в одному з найпрестижніших видавництв того часу – «Дніпро», і якби упорядник Леонід Кауфман авторство цієї пісні не приписав Марусі Чурай, від цього видання не потерпіло б ніяких збитків і не втратило б своєї ваговитості. Тут ми й виходимо на один із принципових моментів – досі ми саме *приписуємо* авторство цього тексту Тарасові Шевченку або ж Марусі Чурай. То й справді, чи можна сьогодні вирішити заплутане часом питання?

Дозволю собі висловити припущення, що першотекст пісні таки належить славній піснет-

ворці Марусі Чурай. Шевченко ж міг цю пісню не тільки чути, знати, але й сам міг співати, а окремі мотиви-образи використати у своїй поезії, що й стало основою приписування йому авторства.

Пригадую, як у 80-х роках минулого століття спалахнула полеміка між мною і поетом-кобзарем Миколою Литвином, якому я продемонстрував українську народну пісню на одну риму, записану від мого батька, – «У степу могила з вітром говорила», що з деякими іншими («Із-за моря та й із-за лиману» тощо) передавалася в нас із роду в рід. Микола Степанович був збентежений: «Бути цього не може, бо така є в Тараса Шевченка!!! Щоправда, не на одну риму». Цей реальний випадок, як на мене, засвідчує природну схильність нашої культури в її живому функціонуванні до широкої варіативності, неперехідну близькість фольклору й літератури, врешті-решт – унікальну творчу потенцію народу.

*Тетяна Горицвіт*

## ВЕЧІР ПЕРЕД ВІДКРИТТЯМ ВИСТАВКИ

*Аллі Миколаївні Тимошенко,  
мисткині, завідувачці відділу Полтавського художнього музею  
(Галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка\**

*\*Шкода, що не прийнято друкувати фотографії тих, кому присвячується твір. Алла Миколаївна Тимошенко, неймовірна художниця і напрочуд гарна жінка, уміє створити перед об'єктивом яскравий образ – витонченої Музи, пишної аристократки епохи бароко, кокетливої панянки доби модерну, сліпучої Снігової Королеви, спокусливої femme fatale... – зберігаючи водночас свій власний неповторний характер.*

Останній день перед відкриттям виставки минув. Тиша і спокій запанували у великій залі. Усі експонати на своїх місцях, дбайливо і зі смаком та розумінням розставлені й розвішані, їхні назви, а також анотації ретельно розклеєні коло відповідних творів. Ще ніхто з відвідувачів не поспішає до галереї. Дописують заготовки своїх виступів мистецтвознавці, думають над списком інтерв'ююваних репортери, засинають у передчутті відкриттів і розкошів естетичної насолоди шанувальники мистецтва.

Завтра тут буде дійство: потужне, немов виверження вулкана, феєричне, неначе полярне сяйво, запальне, мов карнавал, незрівнянне й незабутнє.

Однак це буде завтра, а сьогодні ввечері тихо, немов перед бурею, чи напередодні бою, чи незадовго до балу. Не гримить барабан, не сурмить труба, не витягує високу ноту скрипка. Тихо.

Працівники галереї й завідувачка експозиційного відділу щойно все остаточно перевірили, залишається тільки замкнути залу. Усі, стомлені працею й клопотами цього «передвиставкового» дня, прямують до виходу, завідувачка останньою, з ключем від зали в руці. Раптом позаду них щось ледь чутно тенькає, і починається майже непомітний, однак настирливий рух.

Якби працівники галереї zostалися ще на мить чи обернулися, вони б скрикнули від не-